

Volikogu liikmetele juhend eelarvestrateegia ja eelarve protsessis osalemiseks

Arengukava, eelarvestrateegia ja eelarve vastuvõtmine kuulub volikogu ainupädevusse. Omavalitsuse arengusuundade määramine ja rahakoti üle otsustamine on volikogu ühed tähtsamad rollid. See tähendab, et parima tulemuse saavutamiseks peab volikogu liige kaasa rääkima ja olema nõudlik esitatud eelnõude suhtes.

I Mida on vaja eelarvestrateegia puhul silmas pidada?

Eelarvestrateegia on arengukava finantsplaan, millega võetakse nelja eelseisva aasta vaates kokku rahalised vajadused ja võimalused. Eelarvestrateegia annab raami, määrates tegelikult kasutada olevad vahendid mille piiresse tuleb kulude vajadused mahutada.

Nelja aasta kaupa ettevaatamine on vajalik. See annab ülevaate, millised on tegelikud rahalised võimalused eelseisvatel aastatel. Eriti suuremamahuliste investeeringute kavandamisel on oluline teada, kas vastavatel aastatel on vajalik ressursid olemas. Kui 4 a vaadet ei ole, võidakse nt EL abirahade toel projektide kavandamisel võtta projektide elluviimise kohustused aastatel, mil ei ole raha neid ellu viia, sest sellel aastal on investeeringute elluviimise suutlikkus juba ammendunud.

Eelarvestrateegia koostamise üldised teemad:

- iga uue arengukava tegemisel tuleb uuesti teha ka eelarvestrateegia, et need kaks dokumenti käiksid ühte jalga (*muidu plaanitud tegevused ja finantsid ei lähe omavahel kokku*);
- soovitatav on, et arengukava ja eelarvestrateegia oleks üks dokument, siis on neid hõlpsam ka ühel ajal uuendada;
- kui arengukava ei muutu, tuleb eelarvestrateegia iga aasta üle käia, sest muutuvad tulude prognoosid ning samuti kulud (*elu ei seisa paigal*);
- eelarvestrateegia (samuti arengukava) peab iga aasta lõpus hõlmama vähemalt 4 eelseisvat aastat. Kui viimase eelarvestrateegia periood on lühem, tuleb lisada 1 aasta numbrid juurde;
- soovi korral võib eelarvestrateegia olla pikem kui eelseisvad 4 a;
- enne volikogule esitamist peavad arengukava ja eelarvestrateegia olema 2 nädalat avalikustatud omavalitsuse veebilehel (*see annab kõigile võimaluse valla/linna arendamises kaasa mõtlemiseks*);
- kui vallas või linnas on moodustatud osavald või linnaosa, esitatakse arengukava ja eelarvestrateegia eelnõu seisukoha kujundamiseks ja ettepanekute esitamiseks osavalla või linnaosa esinduskogule (*kogu saab anda arvamuse oma territooriumi projektide kohta*);
- arengukava ja eelarvestrateegia peaksid volikokku jõudma hiljemalt augusti lõpus, et volikogule jääks aega neid sisuliselt arutada;
- arengukava ja eelarvestrateegia (*nt 1 aasta võrra pikendatud eelarvestrateegia*) tuleb volikogus kinnitada hiljemalt iga aasta 15. oktoobriks;
- kui 15. oktoobri seisuga ei hõlma arengukava ja eelarvestrateegia 4 eelseisvat aastat, ei saa omavalitsus riigilt investeeringuteks toetust (*toetuse andjal puudub kindlus, kas projektid on kestlikult läbi mõeldud*);

- volikogus vastu võetud arengukava ja eelarvestrateegia peavad olema avalikult kättesaadavad omavalitsuse veebilehel. Samuti tuleb veebilehel avalikustada volikogu ja volikogu komisjonide istungite protokollid arengukava ja eelarvestrateegia menetlemise kohta (*avalikkus saab jälgida, kuidas volikogu arutelude käigus jõuti lõpliku arengukavani ja eelarvestrateegiani*);
- volikogu võib kehtestada valitsusele reeglid ja tähtajad arengukava ja eelarvestrateegia koostamiseks (*tehnilisemate küsimuste lahendamine on mõistlik delegeerida valla-/linnaomavalitsusele*).

Eelarvestrateegia sisu:

- 4 a finantstabeli juurde tuleb nõuda protsentides iga-aastaste muudatuste ära näitamist;
- eelarvestrateegiale peavad olema lisatud selgitused, kuidas numbrid on arvutatud;
- tuleb jälgida, et tulude kasvu prognoos on realistlik. Liiga optimistlik prognoos võib tähendada kavatsust elada üle võimete;
- mingis suurusel kulude kasv peab olema planeeritud 4 aastaks, sest tarbijahinnaindeksi kasv (*kaupade ja teenuste hinnad kasvavad pidevalt*) suurendab kulusid ja samuti tuleb tõsta töötajate palkasid. *Vastasel juhul ei anna 4 a vaade õiget pilti omavalitsuse rahalisest olukorrast*;
- palkade kasvu ei pea täies ulatuses tingimata kinnitatud eelarvestrateegias näitama. Aga peab olema arusaamine, et inimeste hoidmiseks on vaja palku tõsta ja peab olema teadmine, kust see raha võetakse (*nt palgafondi kasv, töötajate vähenemine vms*);
- majandamiskulude või palgakulude vähenemise prognoosimise korral peab olema selge põhjendus (*nt mõne asutuse sulgemine vmt*);
- eelarvestrateegiasse võetakse üle arengukava need investeeringud, mille teostamiseks on kindel plaan ja milleks jagub raha. Investeeringud jaotatakse 4 a peale;
- eelarvestrateegias tuleb nimeliselt ära näidata suuremahulised investeeringud (*nt üle 100 000 eurodest; väiksema omavalitsuse puhul võib olla tegemist ka väiksemate, kuid valla jaoks oluliste summadega*);
- väiksemad investeeringud võib strateegias näidata valdkondade kaupa (haridus, majandus jne) summeeritult, soovituslikult võiks väiksemad investeeringud prognoosida vähemalt eelmiste aastate keskmises suurusel. *Vastasel juhul on investeeringud alaprognoositud ja eelarvestrateegia ei anna õiget pilti omavalitsuse plaanidest*;
- volikogu liikmel tuleks jälgida, et:
  - põhitegevuse kulud (püsivad majandus- ja personalikulud ning toetused) ei ületaks põhitegevuse tulusid (püsitud: maksud, toetused, teenustasud jt) ühelgi eelseisval aastal (vastasel juhul elatakse üle oma võimete, st kulutatakse enam kui teenitakse);
  - netovõlakoorumus ei ületaks lubatud piirmäära ühelgi eelseisval aastal;
  - omavalitsusest sõltuvate üksuste (*omavalitsuse ettevõtted, SA-d, MTÜ-d, kes saavad riigilt või omavalitsuselt üle 50% tuludest või omavalitsuselt toetust üle 10% tuludest*) laenu võtmine ei põhjusta nn KOV arvestusüksuse (KOV koos sõltuvate üksustega) netovõlakoorumuse piirmäära ületamist ühelgi eelseisval aastal.

Eelarvestrateegia peab sisaldama 4 aasta vaates mõistlikku tulude kasvu, realistlikku kulude kasvu ja optimaalses summas investeeringuid. Selline eelarvestrateegia annab nii elanikele kui ka KOV töötajatele ülevaate, millised on KOVi võimalused ja mis olemasoleva rahaga tehakse. Riigi asutused ja pangad saavad eelarvestrateegiast infot omavalitsuse finantsuutlikkuse kohta. Sellest sõltub riigilt investeeringutoetuste saamine ja pankadelt laenu saamine.

II Mida on vaja eelarve puhul silmas pidada?

Eelarve on omavalitsuse üks olulisemaid juhtimise tööriistu. See sisaldab ühe aasta sissetulekute ja vajadusel laenude võtmise plaani, mille alusel määratakse väljaminekud. Sellega antakse linna/vallavalitsusele õigus teha ette antud mahtudes ja etteantud eesmärkidel väljaminekuid. Omavalitsuse elanik tahab teada, kas valitsejad suudavad täita seatud eesmärged ja antud lubadusi.

Eelarve koostamise ja menetlemise üldised teemad:

- eelarveaasta algab 1. jaanuaril ja lõpeb 31. detsembril;
- aasta eelarve peab sisaldama selle aasta kõiki sissetulekuid (*maksutulu, saadud toetused, sh EL rahad, asutuste omatulu, tulu varalt*), laenude võtmist ja väljaminekuid (*personalikulu, majandamiskulu, toetused, investeeringud, laenude tagasimaksud*);
- volikogus vastu võetud eelarvet võib muuta (raha ridade vahel ümber tõsta) ainult volikogu (*õigusakti saab muuta see instants, kes on selle vastu võtnud*);
- eelarve koostamise aluseks on arengukava ja eelarvestrateegia numbrid. Eelarves kohustuste võtmisel, varaga tehingute tegemisel, investeeringute kavandamisel ning investeeringuteks toetuse taotlemisel tuleb lähtuda eelarvestrateegiast. *Suuremate rahaliste otsuste puhul peavad eelarve ja eelarvestrateegia looma loogilise terviku, et rohkem kui ühe aastase mõjuga otsuseid viidaks ellu läbi mõeldult. See tähendab, et ette kavatselt ei tohi eelarvet teha hoopis teistsuguseks kui oli eelarvestrateegia.*
- kui nt pärast eelarvestrateegia vastuvõtmist selgub, et eelarvestrateegias kavandatud investeeringute plaan järgneval aastal muutub, tuleb teistsuguste investeeringute või mahtude kavandamisel eelarve seletuskirjas esitada selle põhjused (*nt vahepeal on laekunud täiendavat informatsiooni, hankelepingud lükkuvad edasi vms*);
- kui nt eelarves kavandavad investeeringud erinevad eelarvestrateegia vastava aasta omadest ei pea eelarvestrateegiat muutma hakkama. Tulude kavandatust parema laekumise korral lisaelarvega investeeringuteks raha suunamisel ei pea eelarvestrateegiat samuti muutma hakkama;
- kui vallas või linnas on moodustatud osavald või linnaosa, esitatakse eelarve eelnõu koos seletuskirjaga arvamuse avaldamiseks osavalla- või linnaosakogule. Osavalla- või linnaosakogu arvamus lisatakse eelarve eelnõu seletuskirjale;
- eelarve eelnõu ja seletuskiri tuleb volikogule esitada hiljemalt 1. detsembriks. *See tagab volikogule piisava aja eelarve arutamiseks ja kinnitamiseks uue eelarveaasta alguses*;
- volikogu liikmetel peab olema sisuline võimalus kaasa rääkida eelarve lugemistel volikogus (*volikogu liige peab saama esitada küsimusi ja teha eelarve muutmise ettepanekuid*). Eelarve lugemiste arvu ja tähtsust otsustab volikogu;
- volikogu liige võib teha eelarve muutmise ettepaneku, näidates ära muudatuse katteallikad. Linna/vallavalitsus on kohustatud esitama arvamuse iga volikogu liikme muudatusettepaneku kohta;
- kui eelarve on märtsi lõpuks vastu võtmata kaotab volikogu koosseis volitused ja asendusliikmetest moodustatakse uus volikogu;
- väljaminekute suurenemisel või väljaminekute ümbertõstmisel valdkondade vahel tuleb koostada lisaelarve (*valla/linna valitsus ei saa seda ise otsustada, et nt koolile mõeldud raha tõsta teede remondiks*);
- kui volikogu tahab eelarve väljaminekuid kärpida, tuleb vastu võtta lisaelarve (*võib olla vajalik olukorras, kus tulud laekuvad eelarves kavandatust oluliselt väiksemas mahus*);

- lisaelarve tuleb volikogus vastu võtta enne 31. detsembrist. *Pärast eelarveaasta lõppemist vastu võetud lisaelarve on õigustühine, sest eelarve on kehtiv ainult üks aasta;*
- eelarve, lisaelarve ning nende menetlemist käsitlevad volikogu ja komisjonide protokollid tuleb avalikustada veebilehel (*tagab avalikkusele info eelarve menetlemisel tehtud otsuste kohta*);
- soovituslik on kodulehel avaldada vastuvõetud eelarve lühiülevaade (*vastav metoodika on finantsistidele saadetud*), et lihtsas keeles ja suurema üldistuse tasemega elanikke informeerida omavalitsuse tegemistest;
- kui eelarve on aasta alguses vastu võtmata, tohib linna/vallavalitsus teha iga kuu 1/12 eelmise aasta väljaminekutest, välja arvatud õigusaktidest, lepingutest ja kohtuotsustest tulenevad väljaminekud, mida võib teha vastavalt nende suurusele;
- volikogu kehtestab reeglid ja tähtajad eelarve eelnõu koostamiseks ja menetlemiseks;
- soovituslik on linna/vallavalitsuselt nõuda eelarve täitmise aruandeid rohkem kui üks kord aastas (*tagab volikogu liikmetele ülevaate, kuidas aastaks plaanitud asju ellu viiakse ja võimaldab kõrvalekallete korral aegsasti reageerida*);
- soovituslik on eelarves planeerida ka reservfond ettenägematute kulude (nt tulekahju, tormikahjud jne) katteks. Selle raha kulutamise üle otsustab valla-/linna-avalitsus.

Eelarve sisuteemad:

- soovituslik oleks asutuste omatulud näidata eelarves üldistatuna igat tululiiki ära toomata (*iga väikese asutuse omatulu prognoos võib olla üsna ebatäpne*);
- volikogus kinnitav eelarve ei tohi olla liiga detailne (*nt personali ja majanduskulude eraldi reaga eelarvesse panemine või veelgi detailsemate ridade eelarvesse kirjutamine*), sest muidu peab eelarvet liiga tihti volikogus muutmas käima (*elu teeb alati plaanides korrektsioone*);
- soovituslik oleks volikogus mitte lukku panna asutuste personalikulud ja majandamiskulud. Piisab tegevuskulude fikseerimisest volikogus kinnitatavas eelarves. *See annab asutustele piisava paindlikkuse nt võtta kedagi tööle või hoopis osta tööd teenusena sisse*;
- soovituslik oleks volikogus kinnitatavas eelarves mitte kavandada iga väikest investeeringuobjekti, vaid väikeinvesteeringud kavandada valdkondade kaupa (haridusinvesteeringud, teede investeeringud jne). *See võimaldab valla/linna-avalitsusel väiksemate objektide vahel raha paindlikumalt ümber tõsta*;
- eelarvele tuleb lisada korrektne ja põhjalik seletuskiri, mis vastaks järgmistele nõuetele:
  - ülevaade arengukavas olevatest eelarveaasta eesmärkidest ja kavandatud tegevustest nende täitmiseks;
  - vähemalt eelarve eelnõu detailsuses tuleb esitada numbrid juba lõppenud aasta, jooksva aasta ja eelseisva aasta kohta;
  - iga väljamineku rea juures:
    - ✓ põhjendused, miks see on vajalik,
    - ✓ selgitused, kuidas number on saadud;
  - soovituslik on numbrid esitada detailsemalt kui eelarve eelnõus (nt personalikulud ja majandamiskulud, sotsiaaltoetused, toetused MTÜ-dele jne), et volikogu liikmed saaksid põhjalikuma ülevaate raha kasutamise plaanidest;
  - ülevaade eelseisvaks eelarveaastaks kavandatavatest investeeringutest koos maksumuste ja finantseerimisallikatega;
  - selgitused eelarve eelnõus ja eelarvestrateegias esinevate andmete oluliste erinevuste kohta;

- omavalitsuse ja nn KOV grupi (arvestusüksus) oodatav põhitegevuse tulemi suurus ja netovõlakoormus eelseisva eelarveaasta lõpuks;
- lisaeelarve eelnõule tuleb lisada seletuskiri, kus tuleb ära tuua lisaeelarve põhjendus, muudatused võrdluses eeslõpete eelarvega ning muudatuse põhjendused;
- lisaeelarvega tuleks hoiduda baaskulude (nt töötajate palgad) suurendamisest ja eelistada raha suunamist ühekorseteks kuludeks nagu investeeringud. *Eelarve tulude kasvud ei ole iga aasta ühesugused ja lisarahaga suurendatud palkadeks ei pruugi järgmine aasta olla rahalist katet.*
- volikogu liikmel tuleks jälgida, et:
  - eelarves ei oleks põhitegevuse kulud kavandatud suuremana põhitegevuse tuludest;
  - pikaajalist laenu (*lepingu pikkusega rohkem kui eelarveaasta lõpuni*) tohib võtta ainult investeeringuteks, mitte jooksvate kulude katteks;
  - põhitegevuse tuludega kaetakse ära põhitegevuse kulud ja kindlasti ka laenude tagasimaksed ja intressikulud;
  - rahavoogude juhtimiseks (*mingil ajahetkel väljamineku tegemisest ei ole ajutiselt piisavas summas vabu vahendeid*) mõeldud arvelduskrediit (*väljaminekute katteks lühiajaline laen, mis makstakse tagasi rahade laekumisel*) makstakse tagasi aasta lõpuks;
  - aasta lõpu seisuga ei plaanitaks ületada netovõlakoormus lubatud ülempiiri;
  - omavalitsusest sõltuvate üksuste laenude võtmine ei põhjusta nn KOV grupi (arvestusüksus) netovõlakoormuse piirmäära ületamist;
  - investeeringute katteks kavandatud toetused oleksid adekvaatsed ja need laekuksid;
  - likviidsuspuhver ehk väljaminekutesse suunamata raha vaba jääk oleks optimaalse suurusega igapäeva väljaminekute teenindamiseks (*vähemalt ühe kuu jooksvate väljaminekute suuruses raha jooksvalt arveldusarvel*).
- linna-/vallavalitsuse erakorraliste kulude katteks on mõeldud reservfond. Sellest rahakotist ei tohiks teha tavapäraseid jooksvaid kulusid või seda raha kasutada investeeringute omaosaluse katteks.

Eelarve peab sisaldama järgneva aasta tulude kasvu pigem konservatiivsemalt kui liiga optimistlikult, kõiki aastaks kavandatud kulusid ja planeeritavaid investeeringuid. Eelarves mittekavandatud väljaminekuid teha ei tohi.

III Mida on vaja eelarve täitmise aruande puhul silmas pidada?

Majandusaasta aruanne peegeldab omavalitsuse finantstervist ning annab informatsiooni omavalitsuse finantstegevuse kohta. Seda kasutavad pangad ja ettevõtted. Eelarve täitmise aruanne on üks osa majandusaasta aruandest.

Olulisemad teemad:

- omavalitsuse konsolideerimisgruppi kuuluv äriühing, sihtasutus või MTÜ esitab aprilli lõpuks linna/vallavalitsusele majandusaasta aruande koos vandeaudiitori aruandega;
- linna/vallavalitsus esitab heakskiidetud ja allkirjastatud majandusaasta aruande volikogule hiljemalt mai lõpuks. Majandusaasta aruandele lisatakse vandeaudiitori aruanne ja valla- või linnavalitsuse otsus aruande heakskiitmise kohta;
- revisjonikomisjon vaatab volikogule esitatud majandusaasta aruande läbi. Revisjonikomisjon koostab oma tegevuse kohta aruande ja avaldab, kas toetab majandusaasta aruande kinnitamist;

- soovituslik on revisjonikomisjonisse kutsuda vandeaudiitor ja kuulata ära tema peamised tähelepanekud või märkused majandusaasta aruande kohta;
- volikogu liikmel tuleks tähelepanu pöörata järgmistele olukordadele:
  - eelarve täitmise aruandes mõne rea number erineb oluliselt eelarves kavandatud. Linna/vallavalitsus peab seda põhjendama;
  - põhitegevuse kulud ületavad põhitegevuse tulused kuigi eelarves seda ei kavandatud;
  - netovõlakkoormus on üle lubatud piirmäära kuigi eelarve vastuvõtmisel seda ei eeldatud;
  - arvelduskrediit on jäänud tagasi maksmata, kuigi eelarves sedasi ei kavandatud (*näitab, et ei suudeta jooksvate tuludega katta jooksvaid kulusid*);
  - majandusaasta aruandes on eelarveaasta lõpu seisuga lühiajaliste kohustuste all tähtjaks tasumata kohustused (*näitab, et ei suudeta jooksvate tuludega katta jooksvaid kulusid ehk maksta jooksvaid arveid*);
  - rendikohustused on hüppeliselt suurenenud (*võib eeldada varade soetamiseks mittekatekestavate renditehingute sõlmimist, mis läheb võlaarvestusse*);
  - ettemaksud on hüppeliselt suurenenud (*tuleb uurida, miks kantakse raha ette ja kas saadakse vastu kaupa või teenust*);
  - nõuete mahakandmiste summa on hüppeliselt suurenenud (*tuleb uurida, miks loobutakse nõuete sissenõudmisest*).
- majandusaasta aruanne, vandeaudiitori aruanne, valla- või linnavalitsuse otsus aruande heakskiitmise kohta ja volikogu otsus aruande kinnitamise kohta avaldatakse omavalitsuse veebilehel.

IV Mida on vaja kohustuste võtmisel silmas pidada?

Võlakohustuste võtmine võimaldab taristut korras hoida teenuste arendamiseks tuleviku võimekuse arvelt. Üledimensioneeritud investeerimine laenurahaga võib tekitada tulevikus raskusi ülalpidamiskulude katmisel ja võlakohustuste teenindamisel.

Olulisemad teemad:

- võlakohustuste (*laenud, pikaajalised rendid jms*) võtmise otsustamine on volikogu ainupädevuses;
- võlakohustuste võtmise otsustamiseks on järgmised võimalused:
  - laenu võtmine kajastub eelarves ja eelarvega antakse linna/vallavalitsusele volitus eelarves ette nähtud summa piires laenu võtta;
  - kui võetakse eelarves mitte kavandatud laenu või eelarves kavandatud suuremas summas, peab laenuvõtmise otsuse langetama volikogu eraldiseisva otsusega. *Kui koostatakse lisaelarve, peab täiendava laenu võtmine seal kajastuma*;
- pikaajalist laenu võib võtta ainult investeringuteks ja omavalitsuse grupi ettevõtete aktsia(osa)kapitali suurendamiseks investeringute eesmärgil või investeringutoetusteks neile ettevõtetele;
- pikaajalist laenu jooksvate kulude katteks võtta ei tohi;
- rahavoogude juhtimise eesmärgil võib võtta arvelduskrediiti, aga see tuleb tagasi maksta eelarveaasta lõpuks;
- volikogu võib kehtestada eraldi aktiga linna-/vallavalitsusele arvelduskrediidi piirmäära või kehtestada piirmäär aasta eelarves;
- katkestamatud (*ei saa katkestada vara kasutamise vajaduse äralangemisel*) või rohkem kui 1 a katkestamisest etteteatamisega renditehingud tulevad netovõlakkoormuse arvestusse;

- netovõlakkoormus on võlakohustuste ja likviidsete varade vahe. *Mida suurem on vabade vahendite suurus, seda rohkem võib laenu võtta.*
- laenude võtmise kavandamisel tuleb järgida, et ei ületataks netovõlakkoormuse ülempiiri;
- netovõlakkoormuse piirmäär 60% on lubatud kõikidele valdadele/linnadele;
- kui vald/linn suudab üle 10% põhitegevuse tuludest jätta suunamata põhitegevuse kuludesse, saab ta individuaalse netovõlakkoormuse piirmäär 60%-100% vahel;
- netovõlakkoormuse piirmäär kehtib valla/linna enda ning lisaks ka vallale/linnale koos temast sõltuvate äriühingute, sihtasutuste ja mittetulundusühingute kohta;
- kui netovõlakkoormus on järjest kahe aasta lõpu seisuga üle piirmäär, tuleb koostada plaan, kuidas eelseisva 4 aasta jooksul võlakkoormust vähendada ja jõuda piirmäär sisse. Uute laenude võtmisest tuleb hoiduda;
- kui valla/linna netovõlakkoormus ületab lubatud piirmäär ei anta eurotoetusi enne kui vald/linn on jõudnud piirmäär sisse.
- Valla/linna allasutus ei tohi iseseivalt sõlmida pikaajaseid renditehinguid. *Sellised tehingud peavad läbi käima volikogust.*

Võlakohustuste võtmisel peab olema tähelepanelik. Ülejõu käiv võlakkoormus tähendab omavalitsuse arengu seiskumist mitmeks aastaks.

V Mida on vaja varadega tehingutes silmas pidada?

Põhivara, aktsiate/osakute ja likviidsete varadega (*vaba raha hoiustel*) tuleb heaperemehelikult ümber käia, et maksumaksja ei kannataks kahju.

Olulisemad teemad:

- volikogu otsustab reeglid, kuidas põhivara valitseda (*võõrandamine, hoonestusõiguse seadmine, välja rentimine jne*) ja mis küsimused delegeerib valla-/linna valitsusele. *Üksikotsused on mõistlik teha valla/linna valitsuse tasandil;*
- otstarbekas on varadega tehingute puhul küsida avatud pakkumisi, et varad parimal moel valla/linna jaoks teenima panna;
- vaba raha tohib paigutada ainult reitinguga pankadesse, milleks on Swedbank, SEB, Danske, Luminor, LHV-l reiting puudub;
- vald/linn võivad omada aktsiaid/osi äriühingutes kui see on vajalik omavalitsuse seadusega pandud ülesannete täitmiseks. Omavalitsus ei tohi võtta äririske.

Omavalitsuste eelarve korraldust ja finantstegevust reguleerib kohaliku omavalitsuse üksuse finantsjuhtimise seadus.

Arengukava ja eelarvestrateegia menetlemist puudutavad sätted on kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses.

Lisa Eelarvestrateegia pilt

	2017 eelarve	2018 eelarve	2019 eelarve	2020 eelarve
Põhitegevuse tulud kokku	8 583 000	8 846 000	9 179 900	9 533 800
Maksutulud	5 573 000	5 836 000	6 169 900	6 523 800
sh tulumaks	5 300 000	5 565 000	5 898 900	6 252 800
sh maamaks	270 000	270 000	270 000	270 000
sh muud maksutulud	3 000	1 000	1 000	1 000
Tulud kaupade ja teenuste müügist	680 000	680 000	680 000	680 000
Saadavad toetused tegevuskuludeks	2 100 000	2 100 000	2 100 000	2 100 000
sh tasandusfond	0	0	0	0
sh toetusfond	2 000 000	2 000 000	2 000 000	2 000 000
sh muud saadud toetused tegevuskuludeks	100 000	100 000	100 000	100 000
Muud tegevustulud	230 000	230 000	230 000	230 000
Põhitegevuse kulud kokku	8 115 850	8 366 300	8 592 530	8 806 360
Antavad toetused tegevuskuludeks	580 000	580 000	600 000	600 000
Muud tegevuskulud	7 535 850	7 786 300	7 992 530	8 206 360
sh personalikulud	4 955 850	5 155 000	5 309 530	5 470 000
sh majandamiskulud	2 565 000	2 616 300	2 668 000	2 721 360
sh alates 2012 sõlmitud katkestamatud kasutusrendimaksed	59 464	59 464		
sh muud kulud	15 000	15 000	15 000	15 000
Põhitegevuse tulem	467 150	479 700	587 370	727 440
Investeeringustegevus kokku	-893 537	-1 150 000	-420 000	-340 000
Põhivara müük (+)				
Põhivara soetus (-)	-1 453 668	-1 553 000	-540 000	-300 000
sh projektide omaosalus	-700 207	-1 113 000	-375 000	-300 000
Põhivara soetuseks saadav sihtfinantseerimine (+)	753 461	440 000	165 000	0
Põhivara soetuseks antav sihtfinantseerimine (-)				
Osaluste ning muude aktsiate ja osade müük (+)	65 000			
Osaluste ning muude aktsiate ja osade soetus (-)	-223 330			
Tagasilaekuvad laenud (+)				
Antavad laenud (-)				
Finantstulud (+)				
Finantskulud (-)	-35 000	-37 000	-45 000	-40 000
Eelarve tulem	-426 387	-670 300	167 370	387 440
Finantseerimistegevus	476 479	439 292	-173 718	-288 240
Kohustuste võtmine (+)	900 000	900 000	300 000	100 000
Kohustuste tasumine (-)	-423 521	-460 708	-473 718	-388 240
Likviidsete varade muutus (+ suurenemine, - vähenemine)	50 092	-231 008	-6 348	99 200
Likviidsete varade suunamata jääk aasta lõpuks	269 200	38 192	31 844	131 044
Võlakohustused kokku aasta lõpu seisuga	2 824 059	3 203 887	3 030 169	2 741 929
sh kohustused, mis ei kajastu finantseerimistegevuses	59 464	0	0	
sh kohustused, mille võrra võib ületada netovõlakoormuse piirmäära				
Netovõlakoormus (eurodes)	2 554 859	3 165 695	2 998 325	2 610 885
Netovõlakoormus (%)	29,8%	35,8%	32,7%	27,4%
Netovõlakoormuse ülemmäär (eurodes)	5 149 800	5 307 600	5 507 940	5 720 280
Netovõlakoormuse ülemmäär (%)	60,0%	60,0%	60,0%	60,0%
Vaba netovõlakoormus (eurodes)	2 594 941	2 141 905	2 509 615	3 109 395

